

JIŘÍ RAMBOUSEK

Křik Koruny české – málo známá odbojová akce českých spisovatelů*

*Památce významného lingvisty a literárního vědce,
univ. prof. Alexandra Sticha (10. 3. 1934 – 26. 1. 2003)*

V době, kdy se už blížil vpád wehrmachtu do Dánska, Nizozemska, Belgie a Francie, vydali čeští exulanti v Paříži malý sborníček veršů, do něhož svými protinacistickými verši přispěli téměř všichni významní čeští básníci žijící od 15. března 1939 „pod ochranou“ Adolfa Hitlera. Soubor veršů, propašovaný do Francie, nesl původně název *Křik Koruny české*, ale v Paříži mu vydavatelé dali konvenční, málo výmluvný titul *Hlasy domova*. Proč k tomu došlo, není jasné. Spisovatel Jiří Mucha, přímý účastník celé akce, soudil, že text asi došel do Paříže bez názvu, a pořadatelé si proto museli vymyslet nový. Jinak si – podle Muchy – lze těžko představit, že by exiloví vydavatelé nerespektovali doma zvolený titul *Křik Koruny české*.

Týž titul, *Křik Koruny české*, použil pak Václav Černý pro druhý díl svých *Pamětí*. Tuto knihu psal Černý ve svobodnější atmosféře šedesátých let a chtěl ji původně vydat v některém z domácích nakladatelství. Patrně proto je v ní celkový obraz českého života vyváženější než v díle třetím, zachycujícím dobu po roce 1945. Černého vzpomínky na dobu nacistické okupace jsou zároveň dějinami domácího odboje, na němž se Václav Černý podílel od samého počátku. Knihu chystalo v sešitovém vydání na rok 1970 nakladatelství Československý spisovatel, ale po srpnové okupaci už vyjít nemohla. Vyšla pak r. 1977 v *Sixty-Eight Publishers* v Torontu a doma až po listopadové revoluci.¹

Křik Koruny české, rozsahem nevelký soubor šestnácti básní, má v dějinách české poezie významné postavení: je to doklad statečnosti předních představitelů české kulturní obce tváří v tvář nacistům a česká paralela slavné francouzské *Půlnoční edice*. V letech totality se však o *Křiku* téměř nepsalo, protože to nebyla akce komunistického odboje a někteří z vedoucích mužů akce – především Václav Černý a Josef Palivec – patřili mezi literáty režimem umlčované a zatracované.

* Statí o *Křiku Koruny české* připomínáme 75. narozeniny dlouholetého člena redakční rady našeho časopisu Jiřího Rambouska (nar. 26. prosince 1927 v Jihlavě).

1 *Křik Koruny české – Paměti 1938-1945 (Naš kulturní odboj za války)*, k vyd. připravila, ediční poznámkou, vysvětlivkami a rejstříkem opatřila Nora Obrtelová, Brno, Atlantis 1992.

S plánem propašovat do zahraničí soubor veršů přišel někdy na jaře 1939 diplomat, překladatel a budoucí významný básník Josef Palivec, je- muž při shromažďování básní pomáhali zejména František Halas, Josef Hora, Václav Černý a Kamil Bednář. Josef Palivec píše ve své předmluvě k poválečnému vydání, které restituovalo původní titul *Křik Koruny české*,² že František Halas razil pro chystanou knížku název „*podle Pavla Skály ze Zhoře, pobělohorského exulanta, a sám se hned pustil do shromažďování veršů, protože čas naléhal a nevěděli jsme, jak dlouho Němci strpí zmíněnou kurýrní službu. Při sbírání veršů pomáhal tenkrát Františkovi i Josef Hora, tehdy už chorý; něco sehnal dr. Václav Černý.(...) Ode mne byl jen podnět a prostředkování; sám jsem se dal do veršování až v čase velké sklíčenosti po pádu Francie.*“

Pobělohorský exulant Pavel Skála ze Zhoře však nenapsal žádný spis, jehož titul by připomínal Halasův *Křik Koruny české*, v tom se Palivec mylil. Podrobně toto zjištění doložil v Ediční poznámce ke své reedici z r. 1990 Jaromír Slomek, který zároveň vypočítává podněty, jimiž se Halas mohl ve své volbě inspirovat (*Žaloba a Porok Koruny české*, anonymní brožura *Pláč Koruny české* z r. 1866, týž nadpis použil i Jakub Arbes).

Do Francie se verše dostaly v roce 1939 dvojit cestou: první vedla přes likvidujícího komisaře zrušeného francouzského vyslanectví v Praze Pierra Monoda, podle Václava Černého „*upřímného čechofila kalvínského denisovského typu*“, který byl přítelem Josefa Palivce, druhou kopii převezl 19. až 20. srpna 1939 do Francie Jiří Mucha, když se vracel z pohřbu svého otce Alfonse Muchy. Malíř Mucha zemřel již 14. července, ale kvůli matce, sestře a přátelům si Jiří Mucha, v té době už příslušník československé zahraniční armády, svůj riskantní pobyt prodloužil do srpna. Jak se Muchovi podařilo dostat se z Francie do obsazeného Československa a pak zase zpět, vyličil podrobně v knize *Podivné lásky* (1968). O této své cestě se zmínil i v *Kankánu se svatozáří* (1968, další vydání s titulem *Alfons Mucha*).

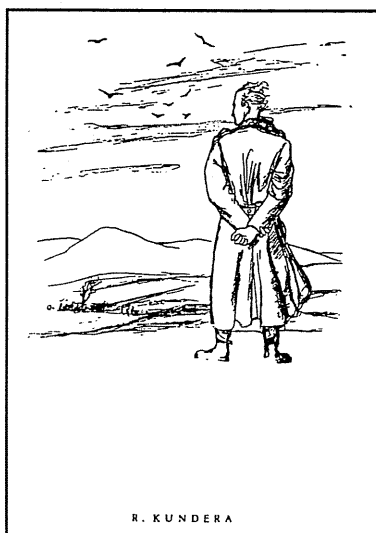
Z toho, co se týkalo *Křiku Koruny české*, popsal Jiří Mucha v *Podivných láskách* pouze setkání s významným představitelem odboje, tajemníkem Ústředního vedení odboje domácího (ÚVOD) dr. Vladimírem Horou, který mu těsně před odjezdem z Prahy předal pro pařížské exilové kruhy rukopis dlouhé básně o Žižkovi. Ostatní údaje pak Mucha doplnil ve vzpomínce *Z nejzazších koutů paměti*, napsané na žádost Jaromíra Slomka. Sám jsem s Muchou o jeho účasti na dopravě básní do Francie a tisku sbírky mluvil 21. února 1987, kdy autor *Podivných lásek* přednášel v Brně o životě a díle svého otce.

2 S předmluvou Josefa Palivce, k vydání připravil a doslov napsal Karel Cvejn, Praha, Práce 1947. Reedice (fotoreprint ve zmenšeném formátu) vyšla v r. 1990 opět v nakladatelství Práce (k vyd. připravil Jaromír Slomek). Připojena je Slomkova Ediční poznámka a významná vzpomínka Jiřího Muchy *Z nejzazších koutů paměti*. Poslední oddíl drobné knížky tvoří stručné medailony výtvarníků, kteří se podíleli na pařížském vydání. Medailony napsala Kateřina Dostálová.

Báseň o Janu Žižkovi, která mu připadala špatná a plná vlasteneckých frází, hodil Jiří Mucha před přejezdem německo-francouzských hranic do koše na toaletě posledního vagonu, protože se obával celní prohlídky. Když však prohlídka proběhla bez problémů a rychlík už byl na francouzském území, pro zahozenou báseň zašel, vyrovnal zmačkání papíru a v Paříži ji odevzdal důstojníkům naší vojenské mise. Netušil, že je to ve skutečnosti šifrovaná zpráva o rozmístění německých jednotek na území Čech a Moravy, kamuflovaná jako vlastenecká básnička. Příběh má zajímavé pokračování: fotokopii básně (včetně stop po zmačkání) předložili Muchovi v roce 1951 vyšetřovatelé StB jako důkaz, že je už od roku 1939 ve službách západní špionáže. Prý je „starý francouzský špion“. Dvojí setkání s básní o trocnovském hrdinovi zastínilo v Muchově mysli ostatní vzpomínky, a proto se po letech při psaní Podivných lásek už nezmínil o redigování a tisku Křiku Koruny české. Tyto podrobnosti si vybavil teprve poté, co jsme se na něj obrátili s konkrétními dotazy a upozornili ho na to, co o jeho podílu na dopravě básní do Francie napsal Václav Černý. Černý totiž nevěděl, že báseň o Žižkovi byla šifrovaná zpráva rozvědky, a usoudil, že když ve sborníčku chyběla, Mucha zřejmě svou kopii ze strachu spálil nebo zahodil a do Paříže ji nedovezl. Muchovy vzpomínky Černého tvrzení o nepředání pražské zásilky přesvědčivě vyvracejí. (Karel Cvejn v doslovu k vydání Křiku z r.1947 mylně píše, že Mucha hodil do koše všechny převážené básně – Jiří Mucha však vždy uváděl, že u sebe měl pouze báseň o Žižkovi, kterou mu dal dr. Hora. Strojopis ostatních byl v jednom z kufrů, ve kterých vezl exulantům Pelcovi a Firtovi oblečení a další osobní věci.)

Mucha, který během své letní cesty do Prahy díky pomoci Františka Halase zajistil i odeslání českých tiskařských typů do Francie (přes Jugoslávii), se spolu s Jiřím Hronkem zúčastnil i sazby knihy. Aby se uplatnili i čeští malíři žijící v Paříži, doplnil knihu kresbami F. Z. Eberla, Otakara Coubina (Kubína), Františka Kupy a Rudolfa Kundery. V podstatě šlo o ilustrace k jednotlivým básním. Obálku navrhl František Matoušek (1901-1961) s použitím Hoffmeisterovy kresby kohouta stojícího na vlajce a pušce. Václav Černý uvádí ve svých Pamětech, že František Matoušek bylo krycí jméno Adolfa Hoffmeistra – to je však omyl. Matoušek byl poměrně známý český malíř a grafik, který za války žil ve Francii a Anglii.³ Ve své vzpomínce Mucha píše, že zařazení výtvarné přílohy bylo zcela jeho záležitostí. Nejbliže měl k Rudolfu Kunderovi: byl to jeho dobrý přítel

3 Také v Lexikonu české literatury, díl 2/1 H – J (Praha, Academia 1993), jsou v hesle Hlasy domova, jehož autorkou je Zina Trochová, omyly a nepřesnosti. Heslo nezaznamenává, že první exemplář se dostal do Francie zásluhou Josefa Palivce – díky jeho přátelským stykům s diplomatem Monodem. Mezi jmény výtvarníků chybí František Matoušek. Heslo Lexikonu také opakuje mylné tvrzení, že název Křik Koruny české byl zvolen podle Pavla Skály ze Zhoře. Chybný je i údaj o americkém vydání – sborník vyšel v USA už 1940, nikoli 1942.

R. KUNDERA

Z výtvarného doprovodu pařížského vydání Křiku Koruny české:
Rudolf Kundera (malířův přítel
Jiří Mucha jako voják střežící
pohraniční hory)

FRANTIŠEK KUPKA

Z výtvarného doprovodu
pařížského vydání
Křiku Koruny české:
František Kupka

a pařížský spolubydlíci. Na jedné Kunderově perokresbě zařazené do Hlasů domova je Mucha zpodoběn jako voják střežící naše hranice.

Kresby, zejména Kubínova a obě Eberlovky, jsou nepřilíživě zdařilé; je na nich patrné, že byly dělány na objednávku a nakvap. Mucha i redaktorka Mílada Síssová si to zřejmě uvědomili, v edici je však ponechali.

Jiří Mucha připomněl také málo známý fakt, že čeští výtvarníci žijící v Paříži požádali své pařížské kolegy a přátele o věnování grafických listů. Ty potom v počtu 200 exemplářů vydali v albu *L'hommage pour la Tchécoslovaquie*, které se prodávalo po 500 francích. Výtěžek byl určen československému odboji. Do alba přispěli Picasso, Braque, Derain, Matisse aj. Akci organizoval právě František Matoušek.

Podle Palivce i Černého byl základní soubor básní odeslán někdy koncem května 1939. Tomu odpovídají inspirační zdroje většiny básní: 15. březen 1939, jaro v okupované Praze, fotografie nacistického generála Blaskowitze u hrobu Neznámého vojína, uveřejněná v českém tisku 28. března 1939, která podle zjištění Ludvíka Kundery inspirovala Halasovu báseň *Hrob neznámého vojáka*, a druhý pohřeb K. H. Máchy 6. května 1939. Poslední událostí prvního pololetí 1939, jíž se autoři dotkli, bylo úmrtí Jiřího Mahena 22. května 1939.

Druhý exemplář odevzdal Jiří Mucha Sísové v redakci pařížského Československého boje koncem srpna 1939. V souboru jsou však i dvě básně, jejichž autoři se zmiňují o událostech, k nimž došlo až na podzim 1939. Rudolf Medek reagoval v básni Hradec studentům – mučedníkům na smrt devíti funkcionářů studentských spolků, popravených v konírně ruzyňské věznice. Druhá „podzimní“ báseň je Za mrtvým (autor neurčen), věnovaná Janu Opletalovi a datovaná 17. 11. 1939 (Jan Opletal zemřel 11. 11., pohřeb měl 15. 11., 17. 11. byli popraveni představitelé studentů a uzavřeny vysoké školy). Josef Palivec se zřejmě mylí, když ve své předmluvě z roku 1947 píše o tom, že měl v ruce soubor, v němž byly i verše Medkovy. Ty vznikly skoro o půl roku později. Jiří Mucha vysvětluje zařazení těchto pozdějších básní tím, že v prvním roce okupace byl i po vypuknutí války k dispozici dostatek spojů mezi protektorátem a Francií: přes Jugoslávii, Slovensko, Švýcarsko aj. Nebylo tedy příliš obtížné poslat obě básně do Paříže dodatečně, někdy koncem listopadu 1939. Ostatně odbojové skupiny, ve kterých pracovali V. Černý a J. Palivec, byly v kontaktu se Západem, nejprve s Francií a pak s Londýnem, téměř po celou válku, a to nejčastěji tak, že se do pneumatik aut jedoucích na Slovensko vkládaly mikrofilmy, které pak byly diplomatickou poštou nebo jinými cestami odeslány do Švýcarska.

Je ovšem také možné, že (ve srovnání s ostatními málo osobitě) básně Za mrtvým a Z dálky byly doplněny až v Paříži. Jestliže si redakce osobovala právo přidat do knížky kresby, mohly být stejně tak připojeny i dvě krátké básně.

Pařížské vydání Křiku vyšlo na jaře 1940, podle Václava Černého v 5 000 exemplářích. Brzy po vydání knížky však vstoupili do Paříže nacisté, a tak se stalo, že většina výtisků byla zničena. Ještě téhož roku vyšlo však nákladem Československé národní rady i vydání americké.⁴ V roce 1942 vyšly některé básně našeho souboru také v americké české revui Obzor. V Paříži i v USA básně samozřejmě vyšly anonymně. Teprve poválečné pražské vydání uvedlo autory čtrnácti básní, u dvou méně významných textů je autorství nejasné dodnes.

■

Josef Palivec píše, že autoři básní se v Křiku Koruny české „přestrojují, převlékají, denaturují svůj styl, mění svůj slovník, aby nemohli být poznáni, ztotožněni. Jen ti, kdo je důvěrně znají, vědí, kdo k nim mluví.“ Analýza jednotlivých básní však ukazuje, že zastížit či pozměnit znaky svého stylu a vidění světa se autorům nepodařilo, a je možné, že o to ani vážněji neusilovali. Výjimkou jsou snad jen Horovy básně Kronikář a U polní kuchyně.

4 Americké vydání obsahuje všechny básně i ilustrace (včetně Matouškova titulního listu, na němž je dole údaj „Chicago, Ill., 1940.“ Na další straně vydavatelé uvádějí: „Prvé vydání této knihy veršů – Hlasů domova – vyšlo na jaře 1940 nákladem Edice Československého boje v Paříži za redakce Milady Sísové (...).“ (Za možnost seznámit se s originálem americké reedice Křiku vděčím kol. J. Gruntorádovi a M. Přibáňovi.)

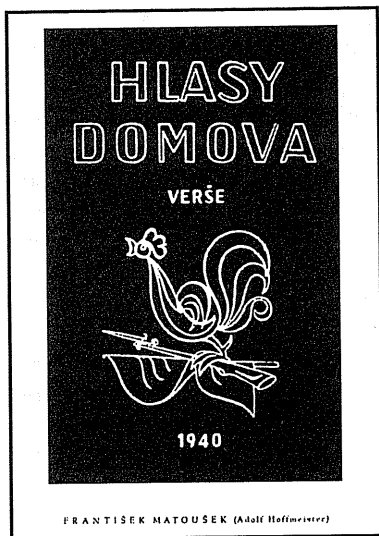
O první ze dvou anonymních básní (Za mrtvým) jsem se kdysi domníval, že by snad jejím autorem mohl být Jan Tým (V. Černý jej ve svých Pamětech mylně uvádí jako Josefa Týmla), pedagog, novinář, básník a odbojový pracovník, který zemřel v r. 1945 po osvobození z koncentračního tábora v karanténní stanici ve švédském Lundu. Moji hypotézu vyvrátil pamětník celé akce Jaroslav Seifert – v dopise z počátku roku 1983 mi napsal: „Tým to není.“ Básní se zabýval i Milan Blahynka, který ji na základě údajných shod s Holanovou básní Gratulace ve své stati ze sborníku Česká literatura v boji proti fašismu přisoudil Vladimíru Holanovi. Porovnáme-li obě básně, ukáže se Blahynkovo tvrzení jako zcela nepodložené. Báseň Gratulace (ze sborníku Dík bojovníku – S. K. Neumannovi k sedmdesátinám) je obrazností i slovníkem mnohem originálnější než Za mrtvým. Není také jasné, proč by se Holan ke třem svým básním přihlásil, a ke čtvrté nikoli. Jediný společný znak obou básní, který je v dané souvislosti relevantní, je grafické zdůraznění některých klíčových slov, ale to je pro atribuci málo. Jak jsme už řekli, nelze vyloučit, že báseň Za mrtvým připojil po zprávě o smrti Jana Opletala někdo z autorů žijících v Paříži.

Báseň Z dálky vyjadřuje pocity emigranta, který v Paříži teskní po Praze:

*Voda řeky Seiny odtéká,
rachot dlouhých bulvárů mě mámí,
ale ve snu, Praho daleká,
vidím tvoje mosty, věže, chrámy,
bloudím v duchu podle Vltavy,
zpívající píseň Smetanovu (...).*

Domnívám se, že autorem této básně byl Viktor Kripner (1906-1956), příbuzný Viktora Dyka, český básník působící v Dijonu a Paříži už od roku 1934. Důkazem může být např. cyklus tří písňových textů, který Kripner napsal na počátku války a který zhudebnila Vítězslava Kaprálová. Naši báseň připomíná nostalgické ladění těchto veršů a především jejich titul – Zpíváno do dálky. Nápadné období motivů básně Z dálky lze najít v Kripnerově sbírce Čas vrší dny, vydané r. 1942 v Londýně redakcí týdeníku Čechoslovák. Tuto kripnerovskou atribuci podpořili i Jiří Mucha a Jaromír Slomek. Definitivní soud vyslovit nelze, protože nikdo z přímých svědků už nežije.

Ze zbývajících čtrnácti básní je z estetického hlediska nejslabší Medkova rétorická nenie Hradec studentům – mučedníkům. Významný je však už sám fakt, že se legionářský autor Rudolf Medek připojil k chóru českých básníků protestujících proti nacistickému bezpráví. Medek byl, jak známo, příslušníkem literární pravice a ve svých člancích ještě na začátku roku 1939 zostrá útočil na pryč státními cenami a honoráři zkorumpované

František Matoušek:

Obálka pařížského vydání
Křiku Koruny české (s použitím
kresby Adolfa Hoffmeistra)

autory první republiky Majerovou, Pujmanovou, Čapka a další. Tehdy s ním pod pseudonymem Karel Strnad polemizoval Julius Fučík. Když však Medek zblízka poznal pravou tvář nacismu, bylo jeho stanovisko jednoznačné: „...a vězte, že vy budete zničeni jen, hitlerovská satanova chaso!“

Naše báseň je blízká Medkovým vlasteneckým veršům z dob legií. Důvodem, proč Medek věnoval báseň právě devíti studentům popraveným po studentských nepokojích, bylo patrně to, že popravení představitelé vysokoškoláků byli vesměs příslušníci pravicových stran, kteří měli být jako vedoucí vysokoškolských spolků přijatelní nacistům, ale nakonec zaplatili studentské bouře svými životy.

Medek, který se narodil a studoval v Hradci Králové, dal jméno svého města do titulu básně a hned v první sloce to vysvětluje: „Dva z nich z hra-

deckého našeho jsou kruhu.“ Jaromír Slomek však zjistil, že nikdo z devíti popravených z Hradce nepocházel. Snad šlo o jakýsi Medkův zastírací manévr, ale stejně tak je možné, že některé z těchto mladých lidí Medek opravdu poznal u svých hradeckých přátel. Jde o jednu z posledních Medkových básní; 22. srpna 1940 Rudolf Medek zemřel.

Spojení Medek – Palivec či Medek – Halas může na první pohled vypadat nepravděpodobně, ale z memoárů Jaroslava Seiferta i odjinud je známo, že se Medek na konci třicátých let – zejména v pražských vinárnách U Paukertů a Réva – často stýkal s levicovými literáty, jako byli Seifert, Halas a Hora. („Kluci, já patřím spíš k vám,“ říkal prý Medek. Halas věnoval jeho památce báseň In memoriam ze sbírky Ladění.)

Krásná báseň Karla Tomana Dnes umřel Jiří Mahen (byla později zařazena do souboru Rostlo stranou) má všechny znaky Tomanova slohu: stručnost a pregnantnost formulací, zvukovými prostředky podtrženou emotivitu i napojení na hlubinné zdroje českých tradic a národního povědomí („oběti české potupy a žalu“, „paprsek čistý české záře zhas“, „Tvé chladné čelo věnčí kvítí z Čech“). Báseň zároveň nenechává čtenáře na pochybách o Tomanově stanovisku k nacismu a jeho víře ve vítězství. Uhodnout autora bylo možno už podle apostrofy „Básníku, druhu z mladých let...“ O tom, jak málo se obecně vědělo o historii Křiku Koruny české, svědčí fakt, že jak editoři Tomanova díla Drahomír Šajtar a Jindřich

Hauft, tak autor dvou tomanovských monografií František Buriánek pokládali báseň Dnes umřel Jiří Mahen za rukopisnou. Její otištění v Křiku Koruny české (domácí vydání vyšlo 1947) jim uniklo.

Tři básně má v souboru Josef Hora. Báseň Nad lánským hřbitovem, zařazená do souboru jako druhá po Halasově výzvě Do zbraně!, navazuje na verše ze sbírky Domov, napsané v roce 1937 po Masarykově smrti. Vyjadřuje pevnou víru, že „zbičovaná a lačná“ česká zem, „krvavá trápením“, se dočká jasných rán. Karel Cvejn uveřejnil po válce kratší pandán této básně, nalezený v Horově pozůstalosti. Začíná slovy „Na lánském hřbitově / s dělníky, s chalupníky / spí věčný sen.“

Kronikář je ruchovsky stylizovaná báseň o venkovském písmákovi zapisujícím „pro soud, který přijde“, zprávy o loupeživém rabování a krutostech nacistů. Krátká báseň U polní kuchyně začíná německou větou „Niemand darf hungern“ a inspiruje se – u Hory dost nezvykle, ale nikoli poprvé – konkrétní událostí všedního dne. Nacisté žádají české děti, aby ukázaly, jak se modlí, a filmují jejich sepjaté ruce u kotle s „eintopfgerichtetem“ pro svůj filmový týdeník jako důkaz zoufalého žebrání hladovějících malých Čechů.

V souboru Díla Josefa Hory vyšel z těchto tří básní pouze Kronikář; mäsarykovské téma bylo v době vydání svazku Zapomenuté básně už tabu.

Dvěma básněmi přispěl do souboru Jaroslav Seifert. Obě jsou pro svého autora typické a o kamuflování autorství nemůže být řeč. Snad si autoři na jaře 1939 ještě zcela neuvědomovali, jak krutá umí být nacistická zvůle.

V osmi čtyřverších básně Praha v máji vypráví Seifert o jarní toulce Prahou: s dívkou po boku prochází Hradčanským náměstím a blíží se k Hradu:

(...)
*Ať vejdem tam anebo sem
 postát si v zadumání,
 všude se na nás úkosem
 dívají SS-mani.*

*Ptá se mě dívka, co jsou zač,
 co jí mám povídati?
 Za těmi chodí jenom pláč,
 ach, slečno, to jsou kati!*

*K Hradu jde noha váhavá,
 jsouť překvapení mnohá,
 na střeše vlajka krvavá,
 na vlajce muří noha.*

*Promněš si oči údivem,
vzpomínáš, co bylo kdysi.
Dnes na tom kříži strašlivém
zem česká přibita visí.*

Druhá báseň Nad hrobkou českých králů se rovněž víže k Pražskému hradu. Motiv achátů a hrobky králů bude o něco později hrát významnou úlohu v Seifertově Světlem oděné. V naší básni se s myšlenkou na meč našich králů pojí výzva k boji proti okupantům: „*Jen ženy mohou prázdné ruce mít / A ani ženy! (...) Jen děti prázdné ruce mít mohou. A / ani děti!*“ V básních je řada seifertovských návratných motivů (Hrad a procházky Prahou, barvy jarní Prahy, zbraně v rukou žen aj.). Obě básně zařadil autor do definitivního znění sbírky Přílba hlíny.

Nejvíce básní má ve sborníku František Halas. Aby poněkud zastřel své autorství, užívá v nich běžné větné interpunkce – v převážné části tvorby Halas interpunkční znaménka vypouští. Báseň patří do tematického okruhu sbírky Torzo naděje, která je jim nejbliže i časově a již se nejednou výslovně dovolávají. Nad slovy úvodní básně Do zbraně „*A zase pod vším zaznívá / válečný chorál Božích bojovníků*“ si čtenáři – byť v Torzu naděje šlo o chorál svatováclavský – nepochybně vzpomněli na závěrečné verše básně Praise: „*Myslete na chorál/ Malověrní / Myslete na chorál.*“ Báseň má čtyři šestiveršové sloky se shodným refrénem: „*Dívej se, světe! Copak nad tu hru je! / Hle, celý národ konspiruje!*“

Báseň Nástup 1938 a Demobilizace se vrací k událostem podzimu roku 1938, které Halas prožil jako mobilizovaný záložní voják v Jihlavě a jejím bližším i vzdálenějším okolí. V Demobilizaci je známý verš „*I ze lžičky lze nabrousit si dýku!*“ Expresivita básně Hrob neznámého vojáka je společným znakem všech apelativních básní, které Halas napsal v letech okupace do ilegálního tisku. Refrén básně tvoří čtyřikrát opakovaný a graficky osamostatněný verš „*Táhněte odtud, pane generále!*“ Všechny čtyři básně autor po válce zařadil do sbírky V řadě.

Tři básně Vladimíra Holana jsou dalším dokladem známé proměny ezoterického básníka v mluvčího kolektivních citů. Ve všech Holan uplatnil své svrchované umění do celých veršů a strof rozvinutého obrazného pojmenování. V básni Teď jenom tma a tma je např. nezapomenutelný závěrečný obraz hořících chodských chalup, které Chodové zapálili, aby se nedostaly do rukou fašistů, a které svými plameny osvětlují stůl, na němž básník píše. Z Listu kardinálu Mercierovi připomeňme alespoň verš o „*temné krvi stažené do pŭlky vnitřních žerdí*“ na znamení smutku nad porobou vlasti. Autor prosí o přímlovu mrtvého kardinála, který za první světové války proslul nepoddajností vůči německým okupantům Belgie. Holan tu uplatnil i své zdůrazňování klíčových slov, ale přece jen se v této delší básni snažil poněkud zakrýt své autorství občasnými lexikálními archaismy a slovoslednými inverzemi připomínajícími Vrchlického či Če-

cha. Pohřeb K. H. Máchy navazuje na devátou část cyklu Zář 1938, věnovanou převozu Máchových ostatků z Litoměřic do Prahy. Báseň o národní manifestaci, v níž se změnil tzv. druhý pohřeb K. H. Máchy, uzavírá básník slovy „...*Víc nemohla ti dneska dáti / vydrancovaná zem.*“

Vladimír Holan napsal pro Křik ještě jednu báseň, jež však nebyla odeslána do Francie a nikdy nebyla uveřejněna. Zmiňuje se o ní již Karel Cvejn v doslovu k vydání z roku 1947. Vladimír Justl v komentáři k Holanovým spisům o tom říká: „*Podle vlastního sdělení napsal Holan do sborníku Hlasy domova čtyři básně. Jedna prý nebyla otištěna proto, že svým stylem nebezpečně napovídala, kdo je jejím autorem. Zřejmě se ztratila, básník si pouze pamatoval, že se v ní mimo jiné hovořilo o tom, jak Češi po skončení německé okupace vydrhnou drátěnými kartáči nádvoří Pražského hradu, aby smyli potupu, kterou sídlo českých králů poskvřnila Hitlerova přítomnost 16. 3. 1939.*“

Podle svědectví Josefa Palivce a Václava Černého připravovali spisovatelé na počátku roku 1942 nový sborník revoluční poezie, který měl vyjít k 1. květnu 1942 jako ilegální tisk. Přípravy byly dílem Vladislava Vančury, Bedřicha Václavka, Františka Halase a Václava Černého, příspěvky shromažďovali Vladislav Vančura a Václav Černý, jenž z tohoto svého souboru po letech uveřejnil tři básně – Halasovu, Palivcovu a Krieblovu (Černého článek z r. 1967 je dnes v souboru V zúženém prostoru). Vydání sborníku bylo znemožněno Vančurovým zatčením a heydrichiádou, připravené texty se však do rukou nacistů nedostaly.

Chuck Close, Leslie, 1973